

HELIAS D'HUDDEGHEM EMMANUEL

(° Gent, 1762 - † Gent, 1838)

door

L. FRANÇOIS

Emmanuel Helias d'Huddeghem behoorde tot een familie van Gentse ambtsadel. Al van in de vroege zeventiende eeuw traden leden van die familie op als raadsheer van de Raad van Vlaanderen of waren ze betrokken bij het bestuur van de stad Gent, hetzij als schepen, hetzij als secretaris¹. Het is niet erg duidelijk wanneer de familie in de adel werd opgenomen².

Emmanuel Helias d'Huddeghem groeide dus op in het milieu van bevoorrechte lokale machthebbers. Hij werd in een conservatieve en streng-katholieke traditie opgevoed. In de jaren zeventig van de achttiende eeuw liep hij school bij de paters Augustijnen in Gent. Na de opheffing van de jezuïetenorde in 1773, vormden de Augustijnen de enige religieuze congregatie die in Gent nog voor het middelbaar onderwijs instond. Ze weerstonden vrij lang de druk van de regering om het programma te moderniseren en aan te passen aan de aanbevelingen van de „Commission royale des études” en van Des Roches. De overheidsinmenging was bij de Gentse Augustijnen pas vanaf 1778 merkbaar. Op dat ogenblik had Helias d'Huddeghem de school reeds verlaten. In 1776 legde hij het examen in de poësis af, zodat mag worden aangenomen dat hij het jaar daarop de school verliet³.

In november 1779 schreef Emmanuel Helias d'Huddeghem zich in aan de Leuvense universiteit⁴. Nadat hij de Artes doorlopen had, studeerde hij er rechten. Op 4 juni 1783 verdedigde hij zijn thesis en behaalde de graad van licentiaat in de rechten⁵. Hij schreef zich daarop in als advocaat bij de Raad van Vlaanderen⁶.

Tijdens de Brabantse Revolutie debuteerde Emmanuel Helias d'Huddeghem in de politiek. De Gentse Collatie, een soort controle-organisme naast het stadsbestuur, en bestaande uit 6 vertegenwoordigers per parochie,

(1) Genealogie Helias d'Huddeghem : zie bijlage.

(2) De familie Helias d'Huddeghem komt voor in de *Annuaire de la noblesse de Belgique*, Bruxelles, 1853, pp. 94-96, maar niet in *Etat nominatif et alphabétique des familles qui font partie de la noblesse du Royaume au 31 décembre 1881*, Bruxelles, 1882, noch in W. D'ABLAING VAN GIESSENBURG, *De ridderschappen in het Koninkrijk der Nederlanden, of de geschiedenis, regeling en zamenstelling van den stand van edelen van 1814 tot 1850*, 's Gravenhage, 1875, 280 p.

(3) M. HEINS, *Les écoles à Gand au 18me siècle. Réformes de Marie-Thérèse* Gand, 1886, p. 10.

(4) A. SCHILLINGS, *Matricule de l'Université de Louvain*, Bruxelles, 1967, IX, p. 45.

(5) U.B.G., *Vliegende Bladen*, klassement 1, Helias d'Huddeghem, Thèse 1783.

(6) G. VAN DIEVOET, *Robert Helias d'Huddeghem*, Nationaal Biografisch Woordenboek, VII, Brussel, 1976, kol. 346-353.

had reeds in 1787 een deel van zijn bijna volledig verloren gegane invloed en waardigheid opnieuw verworven. Het had een belangrijke rol gespeeld in het verzet tegen de hervormingen van Jozef II. Het lag dus voor de hand dat de stadsmagistraat er in 1789 opnieuw een beroep op zou doen. De collatie werd op 14 november 1789 bijeengeroepen. Het kreeg de opdracht om, in de plaats van het verdwenen centrale gezag de Wet te vernieuwen. Daartoe werd besloten onder druk van het revolutionaire comité, dat in de eerste dagen van de opstand gevormd werd en dat de magistraat te jozefistisch vond. De Staten van Vlaanderen stemden met die wetsvernieuwing in⁷. Emmanuel Helias d'Huddeghem werd tot schepen van de Gedele aangesteld⁸. Het lijkt erop dat hij tot de Statenpartij behoorde. Op het einde van mei 1790 werd hij door de Staten naar het Land van Aalst gestuurd. Samen met Raepsaet organiseerde hij daar het verzet tegen de daar aan de gang zijnde opstand ten gunste van de keizer. Door hun optreden kon de opstandige beweging snel worden geïsoleerd en neergeslagen⁹. Helias d'Huddeghem verzorgde ook de contacten tussen de collatie en de Staten en werd in de loop van 1790 ondervoorzitter van de vierde commissie van de Staten. Deze commissie had de belangrijke bevoegdheid over alle materies die de oorlog aanbelangden¹⁰.

In de zomer van 1790 probeerde Helias d'Huddeghem, in opdracht van de Staten, de gevangen genomen democratische hertog d'Ursel uit de Baudeloo abdij te lichten en aan de Staten van Brabant over te dragen. Na een korte schermutseling kon de hertog inderdaad weggevoerd worden, maar het konvooi slaagde er niet in Gent te verlaten. De hertog werd de volgende dag vrijgelaten¹¹. Nog een dag later, op 24 juli 1790, werd de Wet van Gent nogmaals vernieuwd. De Collatie, die op dat ogenblik op het hoogtepunt van haar macht stond en min of meer de zijde van de democraten had gekozen, kon of wou toch niet volledig haar zin doordrijven in de Wetsvernieuwing. De verkozenen waren niet de meest bekende leiders van beide politieke kampen. Helias d'Huddeghem klom nog wat hoger op de politieke ladder en werd aangesteld tot zevende schepen van de Keure¹².

De spanningen tussen statisten en democraten lieten zich in het najaar van 1790 ten volle voelen. Op lokaal vlak werden de Staten steeds belangrijker en verloor de Collatie relatief vlug aan invloed. Heel wat leden van

(7) H. BALTHAZAR, *Het sociaal-politiek wisselingsproces op het einde van de 18e eeuw. Casus: de Gentse Collatie, instrument van politieke doorbraak*, Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent, Nieuwe Reeks, XXV, 1971, pp. 31-71.

(8) L. DHONDT, *Revolutionaire bewegingen in Vlaanderen. Inleiding tot de studie van de crisis van het Ancien Régime*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1972, p. 505.

(9) L. DHONDT, *op. cit.*, p. 484.

(10) E.V., *François-Antoine Varenberg*, *Messenger des Sciences historiques*, 1893, p. 11; L. DHONDT, *op. cit.*, pp. 5-10.

(11) E. HUBERT, *Les préliminaires de la Révolution Brabançonne. Un complot politique à Bruxelles, octobre 1789*, Bruxelles, 1920, p. 60.

(12) P. VERHAEGHE, *Jaerboeken der Oostenrijksche Nederlanden van 1780 tot 1814...*, Gent, 1818, p. 145; H. BALTHAZAR, *op. cit.*, pp. 57, 65.

de vernieuwde wet kozen immers partij voor de Staten. Dit was ook het geval voor Helias d'Huddeghem. Hij stemde in met de eis van de Staten om de collatie en de Wet vervroegd te vernieuwen en verzette zich ook niet tegen het opleggen van een gedwongen lening aan de stad¹³.

Doordat tijdens de eerste Oostenrijkse Restauratie de Wet van vóór 30 november 1789 weer in voege trad, verloor Emmanuel Helias d'Huddeghem zijn politiek mandaat als schepen van de Keure. Hij voerde wel een juridische strijd met zijn voorgangers — tegelijk zijn opvolgers — over de „engagère” die hij gestort had bij de aanvang van zijn mandaat. De schepenen in functie weigerden de afwikkeling van deze zaak met hun voorgangers uit de Brabantse Revolutie, met het argument dat dit alles al op 30 november 1789 geregeld was. Via de Collatie trad Helias d'Huddeghem daarover in correspondentie met Mercy d'Argenteau, de gevolmachtigde minister¹⁴. In december 1791 pleegde hij daarover overleg met advocaat Lammens, die in hetzelfde geval verkeerde¹⁵. Bij Helias d'Huddeghem stonden er dertienduizend gulden op het spel.

Tijdens de eerste dagen van de eerste Franse inval (november 1792) werden in Gent de „49 Burgers” samengeroepen. Deze raad stond min of meer in de plaats van de Collatie, die daarvoor haar ledenaantal reeds van 42 naar 49 had opgetrokken. Helias d'Huddeghem werd aangeduid tot lid van de „49 Burgers”, die als opdracht hadden de modaliteiten vast te leggen voor de verkiezingen van de voorlopige representanten. Helias d'Huddeghem vertegenwoordigde de Sint-Jansparochie¹⁶.

Enkele maanden later, toen de Oostenrijkse macht opnieuw hersteld was, werd de Gentse magistraat nogmaals vernieuwd. In mei 1793 werd Helias d'Huddeghem weer een schepenambt aangeboden. Hij beriep zich echter op zijn „wankele gezondheidstoestand” om dat mandaat te weigeren¹⁷. Toch werd hij elders wel vermeld als schepen van de Keure¹⁸.

Helias d'Huddeghem was in die periode niet alleen advocaat bij de Raad van Vlaanderen, maar was ook burgerlijk commissaris in Oostenrijkse dienst. Hij was belast met de inning van de pachtgelden van de Oostenrijkse bezittingen, zeker voor het Land van Waas¹⁹.

(13) L. DHONDT, *op. cit.*, p. 555.

(14) P. VERHAEGHE, *op. cit.*, p. 195.

(15) R.A.G., *Familiefonds*, b. 6773, *Helias d'Huddeghem*, nr. 1, 6.12.1791; nr. 6, 13.3.1792.

(16) J. LACHAERT, *De openbare mening te Gent gedurende de Franse Omwenteling. Vanaf de eerste Franse intrede (12.11.1792) tot de aanhechting (1.10.1795)*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1950, pp. 12, 163; H. BALTHAZAR, *Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de Hedendaagse Tijd (1780-1850)*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven doctoraatsverhandeling), 1970, I, p. 202.

(17) H. BALTHAZAR, *Structuren...*, I, pp. 221-222, die verwijst naar een brief van Helias d'Huddeghem zelf.

(18) *Nieuwen Almanach, curieus en util, voor het Jaer Ons Heere 1794, ofte den getrouwen Wegwijzer der stad Gend*, Gent, 1794, p. 18; J. LACHAERT, *op. cit.*, p. 24; H. BALTHAZAR, *Structuren...*, I, p. 267.

(19) A.N. F 1 e 29, *Administration générale de la France - Pays annexés ou dépendants*, dossier 2, Correspondentie tussen de administratie van het Schelde-departement en Binnenlandse Zaken, ventôse-germinal IV (februari-maart 1796).

In de zomer van 1794 vluchtte Helias d'Huddeghem uit de stad Gent en hield zich voorlopig schuil in de Verenigde Provinciën. Om te vermijden dat hij als „émigré” zou worden beschouwd, met alle nadelige gevolgen vandien, keerde hij ongeveer een jaar later terug. Op 29 juni 1795 meldde hij zijn terugkeer aan het Gentse stadsbestuur²⁰. De situatie was voor hem dan volledig veranderd. Niet alleen was hij zijn beide functies kwijt, maar bovendien spande Dubosch, de commissaris van het Directoire bij de administratie van het Scheldepartement, een vervolging tegen hem in. Helias d'Huddeghem zou namelijk bij zijn vlucht in 1794 bijna 15.000 Brabantse gulden, die hij in het Land van Waas geïnd had, meegenomen hebben. Dubosch stelde het Directoire voor hem tot een boete van tweemaal dat bedrag te veroordelen. Helias d'Huddeghem ontkende deze beschuldiging niet, maar argumenteerde dat hij die som overgedragen had aan Orts de Bulloy, de adjunct-commissaris-generaal voor de Oostenrijkse bezittingen, tegenover wie hij zich moest verantwoorden. Op advies van het ministerie van Binnenlandse Zaken spande Dubosch toch een vervolging tegen Helias d'Huddeghem in (voorjaar 1796)²¹. De procedure werd vroegtijdig stopgezet als gevolg van de overeenkomst die de overdracht van de Zuidelijke Nederlanden van Oostenrijk naar Frankrijk regelde (1797).

Een tweede element dat de verwijdering tussen het regime en Helias d'Huddeghem in de hand werkte, was de fiscale aanslag waaraan hij onderworpen werd in het kader van de militaire contributie: Helias d'Huddeghem werd voor 5.000 pond belast²².

De principiële bezwaren van Helias d'Huddeghem wogen nog altijd zwaar genoeg om zich ook gedurende het Directoire ver van enig politiek ambt te houden. In 1797 betaalde hij zijn aandeel van 900 pond in de gedwongen lening²³, maar hij genoot in de stad een zeker aanzien zodat Dubosch hem als gijzelaar liet vasthouden en naar Parijs liet overbrengen om de onwillige belastingsplichtigen onder druk te zetten²⁴. De informatie over die periode uit het leven van Helias d'Huddeghem is te schaars om te weten te komen of hij door zijn uitspraken of zijn gedrag de aandacht van Dubosch op zich had getrokken. Het is ook goed mogelijk dat

(20) J. LACHAERT, *op. cit.*, pp. 120-121, 171.

(21) A.N., F 1 e 29, *Administration générale de la France - Pays annexés ou dépendants*, dossier 2, Correspondentie tussen de administratie van het Scheldepartement en Binnenlandse Zaken, ventôse-germinal IV (februari-maart 1796).

(22) S.A.G., *Modern Archief*, L 1², Contribution de 1.000.000 imposée à la Ville de Gand par arrêté du représentant du Peuple Laurent le 3 fructidor an II (20.8.1794); L 1⁰, Lijste van Ontfang der Gequotiseerde in de geforceerde Contributie binnen Gend.

(23) S.A.G., *Modern Archief*, L1¹, Twee lijsten der inwoners van Gent met hun bijdrage in de staatslening, s.d. (Franse Republiek); L1², Lijst der inwoners van de stad Gent met hun bijdragen in de lening van 600 miljoen ponden, s.d. (Franse Republiek); H. BALTHAZAR, *Structuren...*, III, p. 218.

(24) L. PETIT, *Liste générale des déportés par la loi du 19 Fructidor an V, rédigé par Louis Petit, l'un des Déportés, avec la liste supplémentaire des prêtres déportés du département de l'Escaut, des Prêtres détenus à la Maison de Reclusion des ci-devant Alexiens à Gand; et des Citoyens du même Département, enfermés à Paris*, La Rochelle, s.d., p. 63.

Dubosch zich Helias d'Huddeghem herinnerde van toen hijzelf in 1790 op bevel van de statisten in de gevangenis werd opgesloten.

In elke geval verwees Dubosch in november 1798 naar het verleden van Helias d'Huddeghem toen hij hem aanwees als één van de aanstokers van de Boerenkrijg. Hij zinspeelde ook op het gedrag van Helias d'Huddeghem sinds zijn terugkeer in 1795, maar hij legde hem niets concreets te laste: „Le nommé Elias était lors de l'oppression du peuple Belge en 1790 un des plus fermes appuy du gouv^t aristo-fanatique. A la rentrée des Autrichien (sic) il s'est joint à eux pour tyranniser ceux de ses concitoyens qui pendant la révolution belge avaient osé faire des vœux pour le triomphe de la souveraineté du peuple.

Après la retraite de Dumouriez, il a obtenu la place de comm^{re} civil près les armées autrichiennes en cette qualité il a enlevé lors de leurs fuite de ce pays plusieurs caisses publiques après avoir remis aux trésoriers de l'empereur les derniers qu'il avait volé à son pays, il a profité de la loy accordé aux cidevants Belges pour rentrer dans leurs foyers. Cette conduite et celle qu'il a tenue depuis sa rentrée dans le pays l'avait fait soupçonner d'avoir été un des instigateurs de la Révolte qui a éclaté dans les dép^{ts} réunis en Vend^{re} dernier²⁵. Die aantijging was voor Dubosch voldoende om Helias d'Huddeghem — samen met 37 andere vooraanstaande Oostvlamingen trouwens — ter verantwoording van zijn gedrag op te roepen (1 december 1798)²⁶. Dubosch tilde zo zwaar aan de verdenkingen t.a.v. die 38 dat hij hen op 7 december 1798²⁷ als gijzelaars naar de gevangenis van de „Temple” in Parijs liet overbrengen. De bedoeling was dat ze daar voor de rechtbank zouden verschijnen en na veroordeling naar Cayenne zouden worden gedeporteerd²⁸. Tijdens zijn ondervraging hield Helias d'Huddeghem zijn onschuld staan: hij ontkende een aandeel te hebben gehad in de revolte, beweerde niemand van de leiders te hebben gekend en nodigde zijn ondervragers uit zijn handel en wandel grondig te controleren. Op 25 december 1798 wees hij het Directoire op de ziekte van zijn vrouw, die nu alleen voor de opvoeding van hun vijf kinderen moest instaan, en op zijn eigen wankele gezondheid²⁹. In februari 1799 kwam Van Hulthem, lid van de Raad der Vijfhonderd voor het Schelvedepartement, tussen ten gunste van de gegijzelden. Hij wees er de minister van Politie op dat ze niet bij de opstand betrokken waren geweest, dat ze allen gezinshoofden waren verantwoordelijk voor

(25) A.N., F 7, *Police générale*, b. 3675², *Statistique personnelle et morale - Escaut*, Dubosch aan Ministerie van Politie, 4 frimaire VII (24.11.1798).

(26) M. ROOSEN, *De boerenkrijg in het departement van de Schelde*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1972, pp. 139-142.

(27) U.B.G., *Handschriftenverzameling*, Hs 2546, *Kroniek van Gent, 1780-1815*, II, pp. 20-21; M. HOEBEKE, *Briefwisseling van en met Jan Jozef Raepsaet. Met nog enkele andere documenten betreffende zijn gevangenschap te Parijs in 1799*, Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, X, 1953, p. 193, stelt 11.1.1799 als datum van vertrek naar Parijs voorop. Dat is onmogelijk, want Helias d'Huddeghem werd al op 25.12.1798 in Parijs ondervraagd.

(28) P. VERHAEGEN, *La Belgique sous la domination française, 1792-1814*, Bruxelles-Paris, 1929, III, pp. 477-478, 547-548; M. HOEBEKE, *op. cit.*, p. 193.

(29) A.N., F 7, *Police générale*, b. 3675², *Statistique personnelle et morale - Escaut*, Helias d'Huddeghem aan Directoire, 5 nivôse VII (25.12.1798).

het inkomen van de familie, dat ze de verplaatsing naar en het verblijf in Parijs zelf moesten bekostigen, dat ze langer vastgehouden werden dan grondwettelijk toegelaten was en dat ze toch moeilijk verantwoordelijk konden worden gesteld voor de opstand in andere departementen. Van Hulthem vernoemde vele namen van gegijzelden, maar zweeg over Helias d'Huddeghem³⁰. Het duurde uiteindelijk nog tot 14 mei 1799 voor de meeste van die gevangenen Oostvlamingen werden vrijgelaten. De minister van Justitie wees er bij hun afscheid van Parijs op dat hun invrijheidstelling te danken was aan de tussenkomst van de parlementairen uit hun departement. Van een gerechtelijk onderzoek naar de echtheid van de beschuldigingen was dus blijkbaar geen sprake geweest. Eugène Van Hoo-brouck de Mooreghem dankte de minister voor die vrijlating, maar vroeg dezelfde maatregel voor de enkelingen die nog moesten blijven. Een paar werden doorgezonden naar hun departementale rechtbank, maar Van Toers, Hacquart en Helias d'Huddeghem moesten voorlopig in de gevangenis in Parijs blijven³¹. Hun vrijlating volgde uiteindelijk enige dagen later. Op 21 mei 1799 stelde Dubosch de minister van Politie voor in te gaan op het verzoek van de echtgenote van Helias d'Huddeghem. De commissaris van het departement meende dat het geval van Helias d'Huddeghem niet erger was dan dat van de anderen. Eenmaal terug in het departement zou Dubosch hem wel „sous la surveillance des autorités constituées de sa commune” plaatsen³². De speciale behandeling van Helias d'Huddeghem heeft dus veel weg van een afrekening vanwege Dubosch.

Het slachtoffer van deze gerechtelijke vervolging keerde totaal verbiterd naar huis terug. Hij schreef in 1800 een vervolg op een studie over de apocalyps. In de inleiding liet hij duidelijk zijn ingesteldheid blijken tegenover de politieke situatie. „... la lecture de ce précieux ouvrage me fit une impression d'autant plus forte, qu'y découvrant un Tableau des Causes dans nous supportions en gémissant les terribles effets, j'y trouvais d'une manière convaincante la liaison de ces grands événemens au grand et formidable tableau général de toutes les révolutions prédites comme devant affliger l'église de Jésus-Christ jusqu'à la consommation des siècles ; et cette découverte dont déjà d'accord avec bien d'observateurs religieux, j'avois pressenti la vérité me fut une ressource immense de consolation, de manière que flottant auparavant entre le désespoir et la juste indignation du Torrent d'injustices, vexations et dévastantes destructions dont Notre Malheureux Patrie fut la victime et l'Illusion des moyens apparens d'en obtenir le terme ; moyens dont les plus plausibles s'évanouissoient successivement et ne laissant qu'une triste... (onleesbaar) venoient continuellement approfondir l'abyme dans lesquels nous étions plongés ; ce fut donc principalement par les découvertes et la lecture de cet ouvrage que sentant tomber tout le poids de ces vaines et flatteuses illusions, je reçus un fonds inépuisable de résignation et de patience appréciant com-

(30) A.N., F 7, *Police générale*, b. 3675² *Statistique personnelle et morale - Escout*, Van Hulthem aan Ministerie van Politie, 13 pluviôse VII (1.2.1799).

(31) M. HOEBEKE, *op. cit.*, p. 229.

(32) A.N., F 7, *Police générale*, b. 3675², *Escout*, Dubosch aan Politie, 2 prairial VII (21.5.1799).

bien l'ordre immuable de la providence exige de soumission et quelle douceur et consolation cette parfaite soumission porte avec Elle.

Ce fut particulièrement dans les persécutions et souffrances personnelles qui m'arriverent dans la suite que j'eus occasion d'expérimenter combien cet ouvrage m'était de secours, tant lorsque travaillé pendant près d'une année pour une injuste poursuite au Nom du Gouvernement Français, je fus pendant toute cette époque incertain si ses Agens Consommant cette inquiété me laisseroient une chaise et un rabat ou gîte à ma famille que lorsque sous un prétexte ridiculement invraisemblable je fûs trainé et retenu près de six mois dans la maison d'Arrêt de la Tour du Temple à Paris, séjour qui devoit faire une impression d'autant plus sinistre, que tout ce que la Famille Royale et l'infortuné Louis XVI y avoient souffert s'y présentât naturellement à chaque pas à l'Esprit" ³³.

De verbittering van Helias d'Huddeghem over het Franse regime en over het beleid op het vlak van godsdienst en erediens was zo diep dat hij ook onder het Consulaat politiek afzijdig bleef. Pas na het afsluiten van het Concordaat stelde hij zich wat soepeler op. Hij had zich uit Gent teruggetrokken en had zich als advocaat in Heusden gevestigd. In september 1802 aanvaardde hij zijn benoeming door de prefect tot gemeenteraadslid van Heusden ³⁴. Hij kwam voor zo'n benoeming in aanmerking doordat hij vanaf 1800 op de kiezerslijsten voorkwam: hij stond op de lijsten van zowel de gemeentelijke als de nationale notabelen. In 1803 behoorde hij tot de 730 en in 1807 tot de 550 hoogst aangeslagenen van het departement. Zijn fortuin werd daarbij steeds als „honnête”, „très honnête” of „indépendant” omschreven. In 1813 werd zijn jaarinkomen op 1.500 frank geschat ³⁵.

Doordat Helias d'Huddeghem lid was van het kiescollege van het arrondissement Gent, nam hij automatisch deel aan de kiesoperaties waar de kandidaten voor de vertegenwoordigende instellingen werden aangevoerd. In alle gevallen behaalde hij weinig of geen stemmen zodat de kans om effectief aangeduid te worden onbestaande was. Waarschijnlijk aasde hij ook niet op een dergelijk mandaat. Op 6 juni 1803 behaalde hij aldus 5 stemmen in de aanwijzing van de kandidaten voor de algemene raad

(33) Archief Bisschoppelijk Seminarie Gent, *Supplément à l'Ouvrage sur l'Apocalypse contenant l'Explication des Chapitres 2, 3, 21 et 22, copie de l'Édition de 1790, en 1800, par Monsieur Emm. J.-G.-Hélias d'Huddeghem décédé saintement après une vie toute sainte le 4 Décembre 1838*, Hs. 1800, XII, 482 p.

(34) R.A.G., *Fonds Scheldepdepartement*, nr. 2222/58, Correspondentie en stukken betreffende de benoeming van Helias d'Huddeghem als gemeenteraadslid van Heusden, 14 fructidor X (1.9.1802); nr. 5401, Listes des membres des administrations municipales rangées par ordre alphabétique, 23 fructidor XI (10.9.1803).

(35) A.N., CC, *Sénat Conservateur*, B. 28, An IX, Liste des notables du département de l'Escaut... notabilité nationale...; F 1 c III, *Administration générale de la France - Esprit public et élections*, Escaut 2, Liste des membres qui composent le collège électoral de l'arrondissement communal de Gand, 3 floréal XI (23.4.1803); Escaut 3, Liste des 550 plus imposés..., 1807; R.A.G., *Fonds Scheldepdepartement*, nr. 2218/1, An X, Liste des notables du département de l'Escaut... notabilité nationale; nr. 2218/6, Liste des 730 les plus aisés..., 22 ventôse XI (13.3.1803); nr. 3095/14, idem als nr. 2218/1; S.A.G., *Modern Archief*, H 4 H, Liste des notables communaux, An IX.

van het departement ³⁶ en in november 1807 1 stem voor het Corps Législatif en 1 stem voor de Sénat Conservateur ³⁷. In september 1807 werd hij door de prefect als tweede kandidaat aangewezen voor de functie van voorzitter van het kanton Gent-Oost. Hij werd evenwel niet benoemd ³⁸. De politieke opinie van Helias d'Huddeghem was ongetwijfeld de voorname hinderpaal voor een vlotte samenwerking tussen hem en de overheid. Het gehele keizerrijk door bleef hij een min of meer verdacht individu. „Considère, quelque influence, opinions politiques peu favorables” noemde de prefect over hem in oktober 1813, toen de lijsten van de opgeroepen voor de „Garde d'Honneur” samengesteld werden ³⁹.

Zodra de krijgskansen in het voorjaar van 1814 ten gunste van de geallieerden gekeerd waren en de Zuidelijke Nederlanden onder geallieerd bestuur geplaatst werden, kwam een einde aan de min of meer volledige politieke afzijdigheid van Helias d'Huddeghem. Hij stond op goede voet, niet alleen met burgemeester graaf de Lens, zijn schoonbroer, maar ook met de intendant d'Hane de Steenhuyse. Die twee figuren waren benoemd in de hoop tegemoet te komen aan de anti-Franse gevoelens van de bevolking. De wijzigingen in de eigenlijke administratie waren minder diepgaand, maar toch werd Helias d'Huddeghem opgenomen in de intendantie-raad van het Schelvedepartement ⁴⁰. Op 2 augustus 1814, toen de Soevereine Vorst de macht in de Zuidelijke Nederlanden in naam van de geallieerden had overgenomen, werd Helias d'Huddeghem ook als plaatsvervanger van de intendant aangesteld ⁴¹. Hij kwam ook voor op de lijsten van notabelen die werden opgesteld met het oog op de vorming van de definitieve administratie ⁴². In de zomer van 1815 sprak hij zich uit tegen het voorgestelde grondwetsproject ⁴³. Vermoedelijk waren zijn bezwaren vooral gericht tegen de bepalingen omtrent de eredienst.

Ondanks die bezwaren bleef Helias d'Huddeghem in de intendantieraad

(36) A.N., F 1 c III, *Administration générale de la France - Esprit public et élections*, Escaut 2, Procès-verbal des opérations du Collège électoral du département de l'Escaut, 17 prairial XI (6.6.1803).

(37) A.N., CC, *Sénat Conservateur*, b. 36, Procès-verbal des opérations du Collège électoral du département de l'Escaut, Session de l'an 1807.

(38) A.N., F 1 b II, *Administration générale de la France - Série départementale*, Escaut 4, 1807, Liste de candidats... pour les places de Président de Canton, ... , 10.9.1807; R.A.G., *Fonds Schelvedepartement*, nr. 3192/63, Verkiezingsuitslag kantonale verkiezingen, 1807.

(39) R.A.G., *Fonds Schelvedepartement*, nr. 2161/63, Lijsten van de personen van het Schelvedepartement die opgeroepen zijn om mee te werken aan de vorming van de regimenten van de Gardes d'Honneur, 26.10.1813.

(40) A.R.A.B., *Papieren Van Gobbelschroy*, I, 24.4.1815; R.A.G., *Familiefonds*, b. 4723, *Van Hoobrouck de Mooreghem*, 7.4.1815, intendantieraad; H. BALTHAZAR, *Structuren...*, II, p. 406.

(41) R.A.G., *Fonds Schelvedepartement*, nr. 3375/21, Benoeming tot plaatsvervanger van de intendant, 2.8.1814.

(42) A.R.A.B., *Papieren Goubau*, b. 31, *Listes de notables*, 1814; *Papieren Van Gobbelschroy*, V, pp. 222 r° - 225 r°; F.G.C. BETERAMS, *The high society Belgo-Luxembourgeoise (avec celle des arrondissements de Bréda, de Maestricht et de Ruremonde), au début du Gouvernement de Guillaume Ier, roi des Pays-Bas (1814-1815)*, Wetteren, 1973, pp. 144, 168.

(43) A.R.A.H., *Staatssecretarie geheim*, b. 6545, Lijsten van stemmingen voor de grondwet, augustus 1815.

van het Scheldepartement zetelen. In het voorjaar van 1816, toen hij nog steeds plaatsvervanger was, maar dan van gouverneur De Coninck ⁴⁴, werd hij lid van de raad die belast werd met de organisatie van de Provinciale Staten ⁴⁵. In alle opeenvolgende kiesverrichtingen werd hij door de ruim duizend Gentse stemgerechtigden aangeduid tot kiezer uit de groep van 4 à 600 personen die aan de nodige voorwaarden daartoe voldeden ⁴⁶. Als afgevaardigde voor de stad Gent werd hij eveneens naar de Provinciale Staten gestuurd ⁴⁷.

Ook op lokaal vlak nam Helias d'Huddeghem onder het Verenigd Koninkrijk actief deel aan het politieke leven. Hij was vanaf 1822 lid van het college van regenten van de Gentse gevangenis en op het einde van hetzelfde jaar werd hij tot gemeenteraadslid verkozen. Pas nadat hij dispensatie had gevraagd en verkregen van de onverenigbaarheid tussen het mandaat van gemeenteraadslid en de functie van ontvanger van het bureau van weldadigheid, kon hij effectief in de gemeenteraad zetelen ⁴⁸. Na de verlenging van zijn mandaat in 1824 werd ook de dispensatie opnieuw verleend (maart 1824) ⁴⁹. In juli 1824 nam hij echter reeds ontslag als gemeenteraadslid omdat hij door de Provinciale Staten tot lid van de deputatie was benoemd ⁵⁰. Tussen beide mandaten bestond eveneens onverenigbaarheid.

Het feit dat Helias d'Huddeghem tijdens de regering van Willem I aan het politieke leven in Gent en in Oost-Vlaanderen deelnam, betekende nog niet dat hij instemde met alle facetten van het beleid. We zagen reeds dat hij in augustus 1815 tegen de grondwet stemde, maar daar toch niet de consequentie aan verbond om de eed van trouw op de grondwet niet af te leggen. De bezwaren van Helias d'Huddeghem richtten zich vooral tegen de staatsbemoeienissen op religieus vlak.

Zodra de jezuïetenorde door paus Pius VII opnieuw opgericht werd (8 augustus 1814) hervatte ze in de Zuidelijke Nederlanden haar wer-

(44) S.A.G., *Modern Archief*, K2¹Z, April 1816, toestand der fabrieken in werking te Gent.

(45) J. VLAMINCK, *De publieke opinie te Gent (1814-1819)*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1964, pp. 53-59.

(46) R.A.G., *Fonds Scheldepartement*, nr. 2118/31, Kiezerscollege, oktober 1827; nr. 2118/47, diverse kiezerslijsten, oktober 1818, september 1820, september 1822, augustus 1824; S.A.G., *Modern Archief*, D1¹², Gemeenteraad Belgische Tijd (sic), kiezerslijst, september 1824; J. VLAMINCK, *op. cit.*, pp. 120-130.

(47) R.A.G., *Fonds Scheldepartement*, nr. 2119/1, Leden van de Provinciale Staten, 1825; S.A.G., *Modern Archief*, H 5, Verkiezing van de leden van de Staten-Propinciaal, 1818-1829; L. DE CONINCK, *Studie van de verkiezingen in de provincie Oost-Vlaanderen, 1830-1850*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1977, p. 249.

(48) S.A.G., *Modern Archief*, D1¹¹, Gemeenteraad Hollandse Tijd, Liste chronologique des membres du Conseil de Régence..., 8.11.1821; gemeentebestuur aan Helias d'Huddeghem, 9.11.1821; gemeentebestuur aan Binnenlandse Zaken, 18.5.1822; Binnenlandse Zaken aan de gouverneur, 28.5.1822.

(49) A.R.A.H., *Staatssecretarie*, b. 1953, 3.5.1824, nr. 69; S.A.G., *Modern Archief*, D1¹¹, Gemeenteraad Hollandse Tijd, Leden van den stedelijken raad..., 5.3.1824; Helias d'Huddeghem aan gemeentebestuur, 21.5.1824.

(50) S.A.G., *Modern Archief*, D1¹¹, Gemeenteraad Hollandse Tijd, Helias d'Huddeghem aan gemeentebestuur, 10.7.1824.

king. Van meet af aan kon ze op de sympathie en de steun van Helias d'Huddeghem rekenen. De Gentse bisschop, mgr de Broglie, hield de jezuiten de hand boven het hoofd: hun optreden was immers illegaal zolang ze niet de goedkeuring van de koning hadden om opnieuw van start te gaan. Toen bleek dat de opleiding van nieuwe jezuiten door de wereldlijke overheid niet geduld zou worden, vonden de novicen een onderkomen in het bisschoppelijk paleis. Na de vlucht en de veroordeling van mgr de Broglie doken ze onder of weken uit (Hannover, de Verenigde Staten). Emmanuel Helias d'Huddeghem bood gedurende enkele maanden onderdak aan een zevental jezuiten⁵¹. Hij stond in vrij nauw contact met het Gentse bisdom. Zijn zoon Emmanuel was in juni 1816 tot priester gewijd, zou in 1821 leraar aan het grootseminarie worden, dacht er een tijdlang over om bij de jezuiten in te treden en werd in 1827 tot de kandidaten voor een benoeming tot bisschop gerekend. Zijn zoon Ferdinand trad in oktober 1817 bij de jezuitenorde in en was later in Missouri werkzaam. Zijn zoon Idesbald tenslotte zou enige tijd later eveneens naar het seminarie gaan⁵². De band tussen Helias d'Huddeghem en het bisdom was dus zeer nauw, precies op het ogenblik dat de ultramontaanse strekking onder de clerus de bovenhand haalde. De invloed van Helias d'Huddeghem en zijn zonen was daar zeker niet vreemd aan. Hijzelf stond trouwens als ultramontaan bekend. Toen advocaat Spinael in december 1825 ondervond dat zijn kandidatuur voor de plaats van griffier van de Provinciale Staten afgevoerd zou worden, meende hij dat Helias d'Huddeghem daar achter zat en dat hij gevisieerd werd wegens zijn medewerking aan de liberale en regeringsgezinde „Journal de Gand”. Spinael omschreef Helias d'Huddeghem als „imbu des principes exagérés de l'Ultramontanisme”⁵³. Vermoedelijk had Spinael het wel enigszins bij het rechte eind, maar zijn veronderstelling dat Helias d'Huddeghem zijn invloed te danken had aan zijn schoonbroer gouverneur de Lens was wellicht minder correct. Als liberaal en vrijmetselaar hield de Lens er ongetwijfeld niet dezelfde opvattingen op na als Helias d'Huddeghem.

Tijdens de laatste jaren van het Verenigd Koninkrijk was Helias d'Huddeghem actief betrokken in de pennestrijd van de katholieke oppositie. Onrechtstreeks werkte hij mee aan de „Catholique des Pays-Bas” door juridische argumenten te leveren voor de discussie over de grieven. Ook aan de samenstelling van diverse brochures leverden hij en zijn zonen

(51) L. DELPLACE, *La Belgique sous Guillaume Ier, roi des Pays-Bas*, Louvain, 1899, pp. 105-106; E. DE MOREAU, *La vie secrète des jésuites belges de 1773 à 1830*, Nouvelle Revue Théologique, LXXII, 1940, 1, p. 58.

(52) A.R.A.B., *Papieren Van Gobbelschroy*, XII, Listes d'éclésiastiques que l'on pense pouvoir dignement remplir les devoirs épiscopaux, soit par leur doctrine, que par leur piété et prudence (anoniem); E. LAMBERTS, *Kerk en Liberalisme in het Bisdom Gent (1821-1857)*. Bijdrage tot de studie van het liberaal-katholicisme en het ultramontanisme, Leuven, 1972, pp. 14, 26. Zie ook genealogie Helias d'Huddeghem in bijlage.

(53) A.R.A.B., *Papieren Van Gobbelschroy*, VI, pp. 104 r°-104 v°; R. CLICTEUR, „Le Journal de Gand” (1 januari 1815 - 9 december 1830), Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1966, p. 48.

hun medewerking⁵⁴.

Emmanuel Helias d'Huddeghem droeg dus bij tot de mentaliteitswijziging die de revolutie van 1830 mogelijk maakte. Op 11 oktober 1830 nam hij bijgevolg deel aan de zitting van een gedeelte van de Provinciale Staten waar het „provinciaal behoudingscomité” of „comité de conservation” verkozen werd. Slechts 68 leden van de Provinciale Staten waren voor deze vergadering opgedaagd. Twaalf onder hen verlieten de bijeenkomst toen beslist werd om de reglementen van het Verenigd Koninkrijk niet langer te volgen en een voorlopig bestuur voor de provincie te verkiezen. Dit „comité de conservation” bestond uit 18 man. Markies de Rodes behaalde de meeste stemmen (54 stemmen op 56 kiezers). De laatst verkozene, J. Vrancken, haalde nog 42 stemmen. Helias d'Huddeghem kwam als derde uit de stembusslag: hij verenigde 52 stemmen op zijn naam. Het „comité de conservation” betuigde terstond zijn adhesie aan het Voorlopig Bewind⁵⁵. Het bleef met de gouverneur de provincie besturen tot aan de afkondiging van de provinciewet in 1836. Op 28 september van dat jaar hadden de eerste verkiezingen voor de provincieraad plaats. Emmanuel Helias d'Huddeghem was op dat ogenblik gouverneur ad interim. Charles Vilain XIII had als gouverneur ontslag genomen om Belgisch ambassadeur in Rome te worden⁵⁶. Emmanuel Helias d'Huddeghem was voor die provincieraadsverkiezingen kandidaat van de klerikale strekking. De lijst waarop hij stond werd gesteund door de „Constitutionnel des Flandres” en de „Journal des Flandres”. Ondanks de machtspositie van waaruit hij aan die verkiezingen deelnam werd hij in Gent niet verkozen. De 10 orangistische kandidaten haalden 462 à 613 stemmen; de klerikale kandidaten moesten zich met 223 à 397 stemmen tevreden stellen. Alle orangisten waren in de eerste ronde verkozen. Helias d'Huddeghem eindigde bij de klerikalen op de zevende plaats met 321 stemmen. Hij zetelde toch in de nieuwe provincieraad doordat hij als klerikaal kandidaat in Beveren verkozen werd. Van de 404 kiezers waren er 133 naar de stembus gekomen en op 10 na gaven ze allemaal hun stem aan Helias d'Huddeghem. Ook in het kanton Nevele verzamelde de dienstdoende gouverneur voldoende stemmen om provincieraadslid te worden⁵⁷.

(54) A. BARTELS, *Documents historiques sur la révolution belge*, Bruxelles, 1836, p. 16; R. ROBBRECHT, *De konservatief-klerikale partij te Gent tot de stichting van de „Bien Public” (1830-1853)*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1965, pp. 15-17; E. LAMBERTS, *op. cit.*, pp. 16, 19.

(55) D. DESTANBERG, *De kiezingen te Gent sedert 1830*, Gent, 1910, p. 39; R. ROBBRECHT, *op. cit.*, pp. 58-69; H. BALTHAZAR *Structuren...*, II, p. 479; L. DE CONINCK, *op. cit.*, pp. 242, 255.

(56) D. DESTANBERG, *Gent sedert 1831. Voornaamste gebeurtenissen. Eerste reeks, 1831-1840*, Gent, 1903, p. 175; L. DE CONINCK, *op. cit.*, p. 283.

Robert Helias d'Huddeghem was op dat moment raadsheer bij het Hof van Beroep in Brussel. Hij kon dus niet de gouverneur ad interim zijn zoals vermeld in D. LAMMENS, *De verkiezingen te Gent 1830-1848. Politieke personen, kringen, partijen en pers*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1951, p. 35; H. BALTHAZAR, *op. cit.*, III, pp. 218-219. Ook G. VAN DIEVOET, *op. cit.*, kol. 346-353, vermeldt dit gouverneurschap niet.

(57) D. DESTANBERG, *Gent sedert 1831...*, p. 179; D. DESTANBERG, *Kiezingen...*, p. 41; L. DE CONINCK, *op. cit.*, pp. 283, 285, 293.

Emmanuel Helias d'Huddeghem overleed te Gent op 4 december 1838⁵⁸. Hij liet zijn kinderen 94 ha 72 a 60 ca aan onroerende goederen na⁵⁹. Alleen zijn oudste zoon Robert Helias d'Huddeghem trad in zijn voetsporen in de gerechtelijke en politieke wereld. Hij had in het Nationaal Congres gezeteld en van 1831 tot 1835 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Van oktober tot december 1830 en van 1848 tot 1851 was hij lid van de Gentse gemeenteraad. Hij heeft echter vooral in de magistratuur carrière gemaakt. Vanaf 1832 was hij eerst raadsheer en later voorzitter van het Hof van Beroep. Zoals al eerder gezegd hadden de andere zonen voor een kerkelijke loopbaan geopteerd⁶⁰. De ultramontaanse overtuiging van Helias d'Huddeghem was het meest in het oog springende leidmotief voor zijn handelen. Toch is dit als verklaring voor zijn politieke beslissingen onvoldoende. Onder Bonaparte bleef hij nagenoeg geheel afzijdig, maar onder Willem I hervatte hij zijn politieke loopbaan waar hij ze in 1794 afgebroken had. Nochtans had hij nagenoeg dezelfde bezwaren tegenover de kerkelijke politiek van beide vorsten. Er speelde dus ook nog een ander element mee. Was de verbittering wegens de vernederingen die hij tussen 1795 en 1799 onderging zo groot dat hij elke samenwerking met het Franse regime afwees? Of beschouwde hij het Franse bestuur als een onwettig regime omdat het door militair geweld en niet via internationale afspraken tot stand was gebracht? Met andere woorden, liet Helias d'Huddeghem zich, naast zijn ultramontanisme, door persoonlijke of door nationale motieven leiden? Bij gebrek aan ego-documenten kan die vraag momenteel niet worden beantwoord.

(58) U.B.G., *Handschriftenverzameling*, Hs. 3515, E. DE POTTER, *Nécrologie gantoise*, II, p. 315.

(59) R.A.G., *Administratie van Registratie en Domeinen*, reeks 187, *Registratie van Successies*, kantoor Gent, 17.5.1839, nr. 244.

(60) Zie genealogie en de aldaar vermelde bronnen.

BIJLAGE

Genealogie Helias d'Huddeghem

Helias d'Huddeghem Adrien Jacques, stadssecretaris van Gent, ° 21.10.1680, gehuwd Matheus Marie Albertine, dochter van Matheus Adrien-François en van Hoydonck Jossine.

— Helias d'Huddeghem François Bernard, raadsheer bij de Raad van Vlaanderen, ° 20.9.1717, gehuwd op 23.7.1757 met Van der Vynckt Agatha Rose, dochter van Van der Vynckt Luc Joseph, ondervoorzitter van de Raad van Vlaanderen en lid van de Academie van Brussel, en van Willems Rose.

1. Helias d'Huddeghem Marie Hyacinthe, ° 5.6.1760 - † 21.5.1838, gehuwd op 30.5.1783 met baron de Zinzerling Ange Joseph.
2. HELIAS D'HUDEGHEM Emmanuel Franciscus, heer van Vlienderghem, ° Gent, 7.1.1762 - † Gent 4.12.1838, gehuwd te Ooigem op 15.6.1790 met de Lens Marie Caroline, ° 30.1.1769 - † 4.12.1848, dochter van de Lens Robert Alexandre, baron van Meulebeke en van de Zinzerling Marie Thérèse.
 - a. Helias d'Huddeghem Robert Emmanuel, jurist, magistraat en katholiek politicus, ° Gent, 1.5.1791 - † Gent, 31.1.1851, gehuwd 1. op 11.5.1835 met Kervijn Hélène Marie, ° Gent, 6.10.1799 - † Gent, 16.8.1839, dochter van Kervijn Emmanuel Antoine en van Van den Hecke Marie Agnes; 2. op 26.6.1843 met Van der Bruggen Angélique Hyacinthe, ° Gent, 4.2.1807 - † Gent, 6.12.1847, dochter van Van der Bruggen Charles Jean en van Van Pottelsberghe de la Potterie Marie Joséphine; 1 zoon: Robert Marie, ° 1.12.1847.
 - b. Helias d'Huddeghem Emmanuel, ° Gent, 1.4.1793 - † Gent, 1.2.1830, priester gewijd op 8.6.1816; leraar grootseminarie 1. 10.1821.
 - c. Helias d'Huddeghem Ferdinand, ° Gent, 3.8.1796 - † Taos (Missouri; V.S.A.), 11.8.1874; ingetreden bij de jezuïetenorde op 9.10.1817.
 - d. Helias d'Huddeghem Idesbald Emmanuel, ° Gent, 16.4.1804, kanunnik van de St.-Baafskathedraal te Gent.
 - e. Helias d'Huddeghem Adelaïde Caroline, ° 7.4.1806, gehuwd op 11.10.1838 met Cardon Hyacinthe François, ° 29.11.1807 - † 22.11.1842, zoon van Cardon Philippe Jacques en van Gobert Adelaïde Josephine.

- f. Helias d'Huddeghem Marie Thérèse, ° 1812 - † Gent, 14.10.1829.
- g. Helias d'Huddeghem Pauline, religieuze in het Engels klooster te Brugge.

Bron :

R.A.G., *Administratie van Registratie en Domeinen*, reeks 187, *Registratie van Successies*, kantoor Gent, 17.5.1839, nr. 244 ; U.B.G., *Vliegende Bladen*, Hélias d'Huddeghem, huwelijksaankondiging R. Helias d'Huddeghem - A. Van der Bruggen, 1843 ; „Le Bien Public”, 11.9.1874 ; *Handschriftenverzameling*, Hs. 3515, E. DE POTTER, *Nécrologie gantoise*, I, p. 363 ; II, pp. 13, 291, 315 ; V, p. 127 ; G. VAN HOOREBEKE, *Le nobiliaire de Gand ou fragments généalogiques de quelques familles nobles qui ont résidé ou qui résident encore en cette ville*, Gand, 1849, pp. 75-82 ; *Annuaire de la noblesse de Belgique*, VII, 1853, pp. 94-96 ; L. AMEYE, *Inleiding tot de studie van het parlementaire korps in België van 1831 tot 1914*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1956, II, p. 59 ; H. BALTHAZAR, *Structuren...*, III, pp. 218-219 ; F. JACOBS, *De Belgische Revolutie, augustus-september 1830. De leden van het Belgische Establishment (1830-1834)*, in *deze revolutie en eerste organisatie van België*, Gent, R.U.G. (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1970, p. 134 ; M. MAGITS, *De Volksraad en de opstelling van de Belgische grondwet van 7 februari 1831. Een bijdrage tot de wordingsgeschiedenis van de Belgische konstitutie*, Brussel, V.U.B. (onuitgegeven doctoraatsverhandeling), 1977, II, p. 142.